

Aldanmaktan Kurtuluş Yolu

Buraya kadar insanları gaflete düşüren sebeplerden en önemlilerini izah ettik. Bu aldanma yollarına kapılmamanın yegâne çâresi Allahü Azîmüşşân'ı Kur'an-ı Kerîm'in beyan buyurduğu ve Peygamber Efendimiz'in (S.A.V.) talim ettiği vech ile tanımak ve bilmektir.

İnsan, Allahü Teâlâ'nın varlığını, birliğini, sıfat-ı kudsiyesini, esmâ-i hüsnâsmı ancak Kur'an-ı Kerîm ile öğrenebilir. Bu sayede Allahü Teâlâ'yı Vâcib, Ezelî, Ebedî, herşeye Kadir ve Alîm; mahlûkatı ise, fâni, mümkün, âciz olarak bilir. Hak Teâlâ'yı bütün mahlû-katın yegâne Halikı, bütün âlemlerin tek mutasarrıfı, bütün mevcudatın şeriksiz hâkimi olarak tanır. O Zât-ı Zülcelâl'in bütün kemâl sıfatlarla muttasıf ve bütün noksan sıfatlardan müberrâ olduğunu itikad eder.

Allahü Azîmüşşân en emin ve en salim olarak kelâm-ı Ezelîsi olan Kur'an-ı Azîmüşşân'dan öğrenilebilir. Evet, O Zât-ı Vâcib'e Kur'an-m beyanı veçhile iman edilmezse o iman sahih olmaz, bir fayda vermez, şüphe ve vesveselere mukavemet edemez.

Bilindiği gibi, "*Bir şey sabit olsa levazımıyla sabit olur.*" Meselâ, ısı ve ışık güneşin lâzımlarındandır.

Güneş onlarsız düşünülemez. Aynen öyle de Allah (C.C.) dendi mi bütün sıfât-ı zâtiye ve sübûtiyesi¹ bütün Esmâ-i Hüsnâ'sı² birden mülâhaza edilir; bütün kemâl sıfatlarla muttasıf ve bütün noksan sıfatlardan münezze bir Zât-ı Mukaddes anlaşılır. O'nun sıfat, esma, ef al ve şununatmdan birisine dahi inanılmasa Allah'a iman sahih olmaz. Evet, iman bir bütündür. Yâni, imanın altı esasından birisine dahi inanılmasa kalbte iman hâsıl olmaz. Bu kaide imanın bütün rükünleri için geçerlidir. Bir insan, "melâikeye inanıyorum" dedi mi, Cebrail'e (A.S.) inanmak da onun içindedir. Sadece bu büyük meleğe inanmasa o şahsın meleklerle inandığından söz edilemez. Ve yine, bir insanın kitaplara iman etmiş sayılabilmesi için bütün semavî kitaplara inanması gerekir. Kur'an-ı Kerîm'in bir tek âyet-i kerîmesine inanılmazsa o iman sahih olmaz.

Allah'a iman da yukarıdaki esaslara göre değerlendirilir. Nihayetsiz kudret, mutlak irâde, hudutsuz malikiyet, şeriksiz ulûhiyet, vezirsiz saltanat, sonsuz ilim ve nihayetsiz büyüklük, Allahü Teâlâ'nın zâtının zaruri lâzımları olduğundan, Allah'a inanan bir insan bütün bunlara da inanmış demektir.

Bu hakikatlara binaen biz evvelâ Kur'an-ı Kerim'de Allahü Teâlâ'nın zât, sıfat ve esmasının nasıl tanıtıldığını izah edeceğiz. Daha sonra, kalb ve fikrini Kur'an'm hakikatları ile nurlandıran bir akl-ı selim sahibinin kâinatı, insanı ve kâinatta olan hâdiseleri nasıl değerlendirmesi lâzım geldiğini bir tefekkür levhası olarak takdim

edeceğiz.

"De ki O Allah'dır, bir tektir. (O) Allah'tır, Samed'dir. Tevlid etmediği gibi, tevellüd de etmemiştir. Hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir."

Bu sûre Allah'ın varlığının, birliğinin, eşi ve dengi olmadığının en güzel, en cami, en veciz, en harika bir ifadesi olup, tevhidi bütün mertebeleriyle isbat etmekte ve şirkin bütün nev'ilerini kesip atmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in tevhid noktasında bir hülâsası olan bu sûrenin her bir âyeti bir burak gibi insanın ruh, kalb ve aklını marifet mi'râcına isal etmektedir.

Bu mevzudaki diğer âyet-i kerîmeler, bir bakıma bu sûre-i şerifin tefsiri hükmündedirler. Biz de, önce bu sûre üzerinde kısaca duracak, sonra diğer âyet-i kerîmelere geçeceğiz.

ALLAHÜ TEÂLÂNIN ZÂT-SIFAT VE ESMASINA DAİR ÂYETLER

Bu bölümde Cenâb-ı Hakk'ın zât, sıfat ve esmasını bildiren âyetlerden birkaçını numune olarak takdim edeceğiz. Bu mevzudaki bütün âyet-i kerîmeleri ve tefsirlerini burada dercetmemiz elbette mümkün değildir. Nümûne olarak bazılarını alacak ve maksada kâfi ölçüde izah edeceğiz.

Cenâb-ı Hak İhlâs suresinde kendisini kullarına şöylece bildirmektedir:

"De 'ki O Allah'dır, bir tektir. (O) Allah'tır, Samed'dir. Tevlid etmediği gibi, tevellüd de etmemiştir. Hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir."

Bu sûre Allah'ın varlığının, birliğinin, eşi ve dengi olmadığının en güzel, en cami, en veciz, en harika bir ifadesi olup, tevhidi bütün mertebeleriyle isbat etmekte ve şirkin bütün nevilerini kesip atmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in tevhid noktasında bir hülâsası olan bu sûrenin her bir âyeti bir burak gibi insanın ruh, kalb ve aklını marifet mi'râcına isal etmektedir.

Bu mevzudaki diğer âyet-i kerîmeler, bir bakıma bu sûre-i şerifin tefsiri hükmündedirler. Biz de, önce bu sûre üzerinde kısaca duracak, sonra diğer âyet-i kerîmelere geçeceğiz.

"De ki: O Allah'tır, Ehad'dir."

Âyet-i kerîmedeki Allah lâfzı Cenâb-ı Hakk'ın zâtına delâlet etmekte, Ehad ise, O'nun birliğini ifade etmektedir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, Ehad ism-i şerifi "adet olarak" bir mânâsına gelmez. Müfessirîn-i İzam Hazretleri Ehad için "*yegâne birdir*", "*tek birdir*", "*şeriksiz birdir*", "*gayrısı hep mahlûk, mâadası hep mümkün olan birdir*" gibi mânâlar vermişlerdir. Yâni O'ndan başka bütün birler adet olarak birdirler, mahlûkturlar, mümkindirler.

Cenâb-ı Hakk'ın zâtının bir olduğunu, kudsî mahiyetinin hiçbir mahiyete benzemediğini, mekân dan ve zamandan, cisimden ve cisme ait bütün hususiyetlerden münezzehe olduğunu ifade eder.

Cenâb-ı Hakk'ı "**Ehad**" olarak bilen bir insan, Allah'ın zâtının tasavvur, tevehhüm ve tahayyül edilen herşeyden münezzehe ve müberrâ olduğuna itikat eder. Böyle bir mü'mini hiçbir vehim ve vesvese şüpheyeye ve tereddüde düşüremez.

"Allah Samed'dir." Yâni, hiçbir şeye muhtaç olmayan, herşeyin kendisine muhtaç olduğu bir müstağnî-i alel-ıtlaktır. Bütün istek ve arzulara cevap veren, bütün ihtiyaçları gideren yegâne merci O'dur. Her mahlûkun doğrudan doğruya muhtaç olduğu, zevalden münezzehe, ihtiyaçtan müberrâ, kusurdan mukaddes bir Zât-ı Akdes'tir. Mahlûkatı yaratması -hâşâ- ihtiyacından değil, sırf lütuf ve keremindedir.

"Yâni, Ehad ve Samed olan Allahü Teâlâ, tenasülden (evlâd sahibi olmaktan, doğurmaktan) ve tecezziden (bölünmek ve parçalanmaktan) münezzehtir. Allahü Teâlâ, Ehad, Samed olduğu için tecezzi etmez, O'ndan ne bir cüz, ne bir cevher, ne bir madde kopup ayrılmaz, çıkmaz ve O'nun cinsi, nev'i, benzeri olmaz, hiçbir ihtiyacı eksigi, gediği bulunmaz. Ancak O'nun ilminde bulunan mümkünattan dilediği O'nun sade yaratmasıyla husule gelir. Ol demesiyle olur."[3](#)

O Vahid-i Ehad tecezzi ve inkısamdan münezzehe olduğu için, kendi zâtından bir ilâh sudur etmesi muhaldir. Mahlûkatını ilmi, iradesi, kudreti... ile yaratır. Yarattığı mahlûkatm O'na denk yahut O'ndan güçlü olması muhaldir.

-*"Yâni, bir başkasından doğmamıştır, hadis değildir, sonradan olmamıştır; evveli yoktur, ezelîdir. O'nun olmadığı bir zaman tasavvur edilemez. Bu âyet-i kerîme, Cenâb-ı Hakk'ın hudûsunu nefy ile, kıdemini isbat etmektedir.*

"Allahü Teâlâ hakkında babalığı, analığı nefyettiği gibi, başkasından doğmadığını beyan etmekle başta Hıristiyanların "teslis" akidesi olmak üzere her türlü velediyet fikrini nefyetmektedir. Evet, Cenâb-ı Hak velîd de değildir, mevlûd de değildir. Allahü Azîmüştân -hâşâ- başka bir ilâh vesilesi ile yaratılmamıştır.

Yâni, hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir. Merhum Elmalık Hamdi Efendi, bu âyetin tefsirinde şöyle buyurur:

"Ne evvelinde doğuran bir sabıkı, mafevki, ne de âhîrinde doğmuş, doğacak bir lâhiki, matahtı olmadığı gibi, O'na kadr ü sânında beraber olacak hiçbir vech ile hiçbir denk, ne zâtta, ne sıfatta hiçbir müsavi, hiçbir mümasil; ne zıtlaşacak, ne birleşecek hiçbir eş, ne arkadaş, ne rakip hiçbir şerik ü nazır olmamıştır ve olamaz. Yâni, ezelde olmamıştır. Ondan başka bir Vâcib-ül Vücûd daha yoktur, ezelde olmayınca sonradan lâyezelde olması muhal bulunduğunu da ihtara hacet yoktur. Çünkü sonradan olanda ne kadar kemâl farzedilse mümkün, hadis, mahlûk olacağı için O'na müsavi, O'na beraber olamaz."[4](#)

Sûrenin önceki âyetleri tevhidin bütün mertebelerini hulâsa tarzında ifade ettiği gibi, bu âyet-i kerîme de Cenâb-ı Hakk'ın Zâtında naziri, efâlinde şeriki ve sıfatında benzeri bulunmadığını beyan ile şirkin bütün nev'ilerini reddetmektedir.

Evet... Vücudu vâcib ve bütün kemâl sıfatlarla mut-tasîf olup hiçbir yardımcıya muhtaç olmaksızın umum mevcudatı en mükemmel şekilde yaratan, onları sonsuz kolaylıkla idare eden, tedbirlerini gören; "mekândan münezzehtir, acizden müberrâ, kusurdan mukaddes, nakıstan muallâ" bir Zât-ı Ehad ve Samed'in elbette hiçbir cihetle şeriki ve nazîri yoktur. O'na şirk koşanlar, şeriki ancak boş kafalarında, vehimlerinde yerleştirirler.

Cenâb-ı Hak bir başka âyet-i kerîmede şöyle buyuruyor:

"O'nun misli gibi bir şey yoktur." (Şûra, 42/11),

Yâni, ne zâtında, ne sıfatında, ne fiillerinde benzeri yoktur. Akla, hâtıra, hayâle ne gelirse Allah onun başkasıdır. Mevcudat ve mümkünattan hiçbirisine, hiçbir surette benzemez.

Allahü Teâlâ gerek zâtıyla, gerek sıfatlarıyla akla, hayâle, zihne, fikre ve tasavvura gelen ve gelmesi mümkün olan herşeye benzemekten münezzehtir. Mukaddes mahiyeti hiçbir mahiyete benzemez. Cenâb-ı Hakk'ın vâcib, zâti ve ezeli olan varlığı mahlûkatm mümkün, hadis ve fâni varlıkları ile hiçbir cihetle kıyas edilemez. Hak Teâlâ'nın Zâtı mahlûkatıyla mukayese edilemeyeceği gibi, sıfatları da mahlûkatm sıfatlarıyla kıyasa girmez.

Zira, Hak Teâlâ'nın bütün sıfatları ezeldir, mutlak, nihayetsizdir. Mahrukatın

sıfatları ise kendileri gibi mahlûktur, hadistir, sınırlıdır. Bu sıfatlar ne kadar büyük tahayyül edilirlerse edilsinler Cenâb-ı Hakk'ın mukades sıfatları ile mukayese edilemezler; ancak O'nun sıfatlarına delâlet ederler.

Hâlik-i Zülcelâl'in, hiçbir mahlukuna benzememesi bedihî bir hakikattir. Malûmdur ki, her eser, bir âyine gibi kendi ustasının kemâlini, ilmîni, maharetini gösterir. Ama hiçbir eser mahiyet ve hakikat itibariyle ustasına benzemez. Meselâ, bir saat kendi ustasının hünerini gösterir ve kemâline âyine olur. Ama hiçbir cihetle ustasına benzemez.

O saat ustasının şahsiyet ve insaniyetinden koparak hariçte teşekkül etmiş değildir. Ancak ustasının maha-retiyle, irâde ve kudretiyle, ilim ve hikmetiyle vücud bulmuştur. Evet, ustanın zâtı, hakikati, sıfatları, unvanları başka, saatinki başkadır. Bir saat ne kadar büyük olursa olsun, saat olma mahiyeti değişmez. Yine, ustasının tasarrufu, irâdesi, tedbiri altındadır. O'nun koyduğu kanunların mahkûmudur ve ustasıyla hiçbir cihetle kıyasa giremez.

İşte bu kâinat da gayet hassas ve dakik bir nizamla çalışan bir saat gibidir. Allahü Teâlâ'nın halk ve icadı ile yokluktan vücud sahasına çıkmıştır. O'nun tasarruf ve murakabesi altındadır. O Hâlik-ı Zülcelâl, kâinata ve ondaki canlı cansız hiçbir şeye, hiçbir cihetle benzemez. Evvel ve Âhir, Zahir ve Bâtın olan O Vâcib-ül Vücut ilmiyle, irâde ve kudretiyle mevcudata nihayet derecede yakındır. Mevcudat ise O'na hadsiz derecede

uzaktır; O'nun zât ve kudsî mahiyetinden ayrılarak hariçte teşekkül etmiş değildir. Ancak O'nun irâde ve kudretiyle yoktan yaratılıp vücud sahasına çıkartılmışlardır. Hülâsa; O'nun Zât, sıfat, mahiyet ve hakikati, mahlukatın zât, sıfat, mahiyet ve hakikatına benzemekten münezze ve mukaddestir.

"Evet, bir Zât ki, O'na yıldızların icadı zerrelere kadar kolay gele... ve en büyük şey en küçük şey gibi kudretine musahhar ola... hiçbir şey hiçbir şeye, hiçbir fiil, hiçbir fiile mani olmaya... ve hadsiz efrad, bir ferd gibi nazarında hazır ola... ve bütün sesleri birden işite... ve umumun hadsiz hacetini birden yapabile... ve kâinatın mevcudatındaki bütün intizam ve mizanların şهادetiyle hiçbir şey, hiçbir hâl, dâire-i meşiet ve irâdesinden hariç olmaya... ve hiçbir mekânda olmadığı hâlde, her bir yerde ve her bir mekânda kudretiyle, ilmiyle hazır ola... ve her şey O'ndan nihayet derecede uzak olduğu hâlde, O ise her şeye nihayet derecede yakın olabilen bir Zât-ı Hayy-ı Kayyûm-u Zülcelâl'in elbette hiçbir cihetle **misli, naziri, şeriki, veziri, zıddı, niddi olamaz; ve olması muhaldir."[5](#)**

"Yerde, gökte Allah'tan başka ilâhlar olsa idi, ikisi de fasit olup gitmişti. Rabbin, o Arş'ın Rabbi Allah münezze, sübhândır onların

isnad ettikleri vasıflardan." (Enbiyâ, 21/22)

İlâh, bütün noksan sıfatlardan müberrâ ve bütün kemâl sıfatları ile muttasıf bir Zât-ı Vâcib demektir. Birden fazla ilâh farzedildiği takdirde her birinin vücudu vâcib, kudreti nihayetsiz, ilmi muhit, irâdesi nafiz... olması lâzım gelir. Bu ise mümkün değildir. Çünkü, bilfarz, iki ilâh bulunsa, her ikisinin de mutlak kudret, mutlak tasarruf, mutlak hâkimiyet... sahibi olması gerekecektir. Böyle olunca tezat ve tenakuz ortaya çıkar. Biri hayat vermek isterken, diğeri öldürmek isteyecek, yahut, biri bir mahlûk yaratmak isterken, diğeri yaratmamak isteyecek, müdahale edecektir. Biri güneşin şarktan doğmasını isterken, diğeri garbdan doğmasını irâde edecektir. Misâller çoğaltılabilir. Her iki ilâhın da irâde ettiği şeylerin tahakkuk etmesi lâzım geldiğinden bir şeyin aynı anda hem yaratılması, hem yaratılmaması safsatası ortaya çıkar. Bu ise nihayetsiz muhalleri içine alır.

Madem kâinat var ve bu kâinat içinde atomlardan sistemlere, çekirdeklerden ağaçlara, sinek kanadından semavat kandillerine kadar herşeye hükmeden, hassas, mükemmel, şaşmaz bir nizam var. Öyle ise Sâni-i Âlem birdir, vehimlerde tevehhüm edilen şirkin hariçte hiçbir yeri yoktur.

Diğerk taraftan, bu âlemn birden fazla ilâhın işbirliğiyle yaratılması ve idare edilmesi de muhaldir. Çünkü işbirliği herhangi bir işi tarafların müstakilen yapamamasının neticesidir. Bu ise iki ilâhın âciz ve birbirine muhtaç olması ve birbirilerinin tesiri altında kalması demektir. Böyle bir durumda, her iki ilâhın ulûhiyetleri, hâkimiyetleri, amiriyetleri, kibriyaları, irâde, ilim ve kudretleri kayıtlı olmuş olur. Âciz, muhtaç, mukayyed ve müteessir olan ilâh olamaz. Evet, birşeyin hem mutlak, hem kayıtlı; hem nihayetsiz, hem hudutlu olması muhal içinde muhaldir.

Mevhum ilâhlardan birinin bir diğerkinin emir ve irâdesine tâbi olması da düşünülemez. Çünkü tâbi olan, ilâh olamaz.

"Şüphe yok ki Allah her şeye kadirdir." (Fetih, 48/21)

Bu âyet-i kerîme ile Cenâb-ı Hak kendisinin kudret sıfatı ile muttasıf olduğunu beyan buyurmaktadır.

Allahü Azîmüştân'm kudreti, ezelîdir, sonsuzdur, nihayetsizdir. Hiçbir şey o kudreti âciz edemez ve kayd altına alamaz. O kudretin tasarrufunda büyük-küçük, az-çok, cüz-küll müsavidir. Bir zerreyi kolayca yaratıp tanzim ettiği gibi, bütün zerrelere de aynı anda, aynı kolaylıkla yaratıp onlara tasarruf eder. Küre-i Arz'ı güneşin etrafında nihayetsiz kolaylıkla döndürdüğü gibi, bütün sema sistemlerini de aynı kolaylıkla

teshir eder.

Daire-i imkânda, Allahü Teâlâ'nın kudretinin yetmeyeceği hiçbir şey tasavvur edilemez. Sonsuz bir kudret O Vâcib-ül Vücudun zâtının lâzımıdır. O'ndan ayrılması muhaldir. O'nun kudretini âciz bırakacak bir güç tevehhüm edilemez. Çünkü, O'nun kudreti zatîdir. Acz, kudretine tedahül edemez. Malûmdur ki, "*bir şey zatî olsa onun zıddı ona arız olamaz.*" Meselâ güneşin ziyası bir derece zatî olduğundan,6 ona karanlık nüfuz edemez. Fakat avizenin ışığı arızî olduğundan, yâni, başka yerden geldiğinden sönme ve söndürme ona arız olabilir. Ve yine altın ve elmasın parlaklığı zatî olduğundan solma ve kararma onlara arız olamaz. Cilalanmış bir eşyanın parlaklığı ise arızî olduğundan dökülmeye ve solmaya mahkûmdur.

Cenâb-ı Hakk'ın kudreti zatî, nihayetsiz ve mutlaktır. Ne kadar âlemler yaratırsa yaratsın O'na bir acizlik, noksanlık arız olamaz. Hikmeti iktiza etse, her an nihayetsiz kâinatlar yaratabilir. Yine de yarattığı şeyler mahduddur, mahkûmdur, kudret-i İlâhiye ise namütenahidir.

Güneş için ışık verme fiilinde bir katre ile deryanın, yahut bir çiçekle yıldızın farkı olmadığı gibi, Kudret-i İlâhiye'ye nisbeten de az-çok, cüz-küll farkı yoktur; zerrelere ile yıldızlar müsavidir. Bu hakikatin misâllerini bu âlemde her an müşahede etmekteyiz. Meselâ, her gün nihayetsiz kolaylıkla, intizam ve tefrik ile yüzbinlerce insan, had ve hesaba gelmez nebatat ve hayvanat yaratılıyor. Mahiyet ve suretleri, mizaç ve hissiyatları birbirinden farklı ve imtiyazlı olan bu hadsiz mahlûkatın aynı anda, her yerde nihayet kolaylıkla teşkil ve tedbiri, iâşe ve tasarrufu, Kudret-i İlâhiye'nin nihayetsizliğine apaçık bir delildir.

İlmî tesbitlere göre günde üçyüzbin kadar insan yaratılıyor. Buna göre yaklaşık olarak bir saniyeye takriben dört adam düşüyor. Yâni, Cenâb-ı Hak bir saniyede dört adam yaratmış oluyor. İnsanın yaratıldığı o saniyede mikroplardan, bakterilerden, karıncalardan, sinek ve böceklerden, balıklardan hadsiz fertlerin de yaratıldığı, yine o saniyede bir milyona yakın nebatat nev'ilerinden nihayetsiz fertlerin yaratıldığı gözönüne alınırsa saniyenin patladığı, zamanın ortadan kalktığı görülür, bir anda sonsuz mahlûkat yaratmanın, O kudreti âciz etmediği açıkça anlaşılır.

Hem, bu dünyada, bütün hayvanat ve nebatat nev'ilerinin elbise, silâh, rızık, talim ve terhislerinin birbirinden farklı olduğunu, bunların şekilce, intizamca, tertipçe, kemiyet ve keyfiyetçe birbirinden ayrı ve mümtaz olduğunu görmekteyiz. Bütün bu ayrılık ve farklılıklar karışıklığa ve güçlüğüne sebep olduğu halde, umum hayvanat ve nebatat âlemlerinin hadsiz fertlerinin nihayet kolaylık ve imtiyaz ile noksansız ve kusursuz yaratılması, Kudret-i İlâhiye'nin azametini keskin akıllara teslim ettirir. Yaratılan bu hadsiz mahlûkata daha dakik bir nazar ile baktığımızda tanzim, takdir, tasvir, tanzif, ihya, imate gibi hadsiz fiilleri de müşahede ederiz. Hükümleri ayrı ayrı olduğu halde, birbirini tekmil ve takviye eden, aynı maksad ve gayede birleşen bu fiiller hey'et-i umumiyesiyle düşünüldüğünde Kudret-i İlâhiye'nin azamet ve nihayetsizliği güneş gibi zuhur eder.

Elhâsıl, Kudret-i İlâhiyye zatîdir, nihayetsizdir, mutlaktır, muhittir. Aza çoğa, küçüğe büyüğe bir bakar.

"Vâcib-ül Vücut'un hem vâcib, hem zâtı olan kudretine karşı mevcudatın hem hadis, hem arızî vücudları, hem mümkinatın, hem kararsız, hem kuvvetsiz sübûtları, elbette nihayet derecede kolay ve hafif gelir. Vâcib-ül-Vücut, maddeden mücerred, bütün mahiyata muhalif, misli, misâli, mesili olmayan bir Zât-ı Zülcelâl'in o Kudret-i Ezeliye'sine nisbeten bütün kâinatın idaresi ve terbiyesi bir bahar, belki bir ağaç kadar kolaydır."[7](#)

"Evet, Hâlik-i Rahîm, bir kuşun tüylü libasını hangi kanunla değiştiriyor, tazelandiriyor; O Sâni'-i Hakîm aynı kanunla, her sene küre-i Arz'ın libasını tecdid eder. Hem o aynı kanunla, her asırda dünyanın şeklini tebdil eder. Hem aynı kanunla, kıyamet vaktinde kâinatın suretini tağyir edip değiştirir."

"Hem hangi kanunla zerreyi, mevlevî gibi tahrik ederse; aynı kanunla küre-i Arz'ı meczub ve semaa kalkan mevlevî gibi döndürüyor... Ve manzûme-i Şemsiye'yi gezdiriyor."

"Hem hangi kanunla senin bedenindeki hüceyratın zerrelerini tazelandiriyor, tamir ve tahlil ediyorsa, aynı kanunla senin bağını her sene tecdid eder ve her mevsimde çok defa tazelandirir. Aynı kanunla, zemin yüzünü her bahar mevsiminde tecdid eder, taze bir peçe üstüne çeker."

"Hem O Sâni'-i Kadîr, hangi kanun-u hikmetle bir sineği ihya eder; aynı kanunla şu önümüzdeki çınar ağacını her baharda ihya eder ve aynı kanunla Haşir'de mahlûkatı da ihya eder."[8](#)

"O her şeyi bilir bir Alîm'dir."(Bakara, 2/29).

"Şüphesiz göklerin ve yerin gaybını Allah bilir. Allah, ne yapıyorsanız hakkıyla görücüdür." (Hucûrât, 49/18).

Evet, Cenâb-ı Hak, gizli aşikâr, olmuş olacak herşeyi bilir. O'nun ilmi, zâtının hassasıdır. O'ndan ayrılması muhaldir. Allahü Azîmüşşân'ın ilmi zamanla kazanılmaktan müberrâ ve tecrübe ile inkişaftan münezzehtir. Düşünce ve mütalâa

ile tevessü etmekten mukaddestir. Cenâb-ı Hakk'ın ilmi sonradan tekâmül etmiş değildir. Ezelde ne idiyse, şimdi de odur. Ezelden ebede, yaratılmış ve yaratılacak bütün eşyanın plân ve programları, mahiyet ve hakikatları, suret ve sîretleri O'nun ilminde mevcuttur.

O'nun ilmi huzurîdir. Yâni bütün mevcudat, mazi, hâl ve istikbâl, evvel, ahir, zahir, bâtın, gizli, açık her şey, her an dâire-i nazar ve şühûdudur.

Cenâb-ı Hakk'ın ilmi mahlûkatm ilmi ile hiçbir cihetle mukayese edilemez. Çünkü mahlûkatm ilmi ister kesb ve tecrübe ile, ister ilham ile hâsıl olsun noksandır, hudutludur, hadistir. Cüz'iyetten çıkamaz, belli bir sahanın dışına taşamaz. Bütün kabarcıklarda, damlalarda, âyinelerde tecelli eden ışık huzmeleri, güneşin ziyasının bir cilvesi olduğu gibi, bütün insanlar, melekler ve cinlerin ilimleri de ilm-i İlâhînin bir reşhası, bir cilvesi, bir tecellisidir.

O'nun ilmi nihayetsizdir, muhittir, ezelden ebede kadar herşey her an O'nun huzur ve murakabesinde. Bütün cemâdât, nebatat ve hayvanattaki teşahhus, imtiyaz ve özellikler bu hakikatin kat'î şahididir. Dünyaya gelen her insana, Âdem (A.S.)'den kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün insanlardan farklı, değişik, ayrı, farikalı ve mümtaz bir sima takılması, karakterlerinin hattâ parmak izlerinin birbirinden farklı olması bu hakikatin en açık bir delilidir.

Bediüzzaman Hazretleri bu mevzuda şöyle buyurmaktadır:

"Bütün mevcudatta görünen bütün hikmetler; o ilme işaret eder. Çünkü: İnâyetkârâne, lûtuflkârâne iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar. Hem her biri birer mizan içindeki bütün intizamlı mevcudat ve her biri birer intizam içindeki bütün mîzanlı ve ölçülü hey'at, yine o ilm-i muhite işaret eder. Çünkü: İntizam ile iş görmek, ilim ile olur. Hem bütün inayetler, tezyinatlar o ilme işaret eder. Ölçü ile, tartı ile san'atkârâne yapan; elbette kuvvetli bir ilme istinaden yapar. Hem bütün mevcudatta görünen muntazam miktarlar, hikmet ve maslahata göre biçilmiş şekiller, bir kazanın düstu-riyle ve kaderin pergâriyle tanzim edilmiş gibi meyve-dar vaziyetler ve hey'etler, bir ilm-i muhiti gösteriyor."

"Evet, eşyaya ayrı ayrı muntazam suretler vermek, her şeyin mesâlih-i hayatiyesine ve vücuduna lââyık mahsus bir şekil vermek, bir ilm-i muhit ile olur, başka surette olamaz..."

"Hem bütün zihayata, her birisine lââyık bir tarzda, münasib vakitte, ummadığı yerde rızıklarını vermek; bir ilm-i muhît ile olur. Çünkü; Rızkı gönderen; rızka muhtaç olanları bilecek, tanıyacak, vaktini bilecek, ihtiyacını idrâk edecek; sonra rızkını lââyık bir tarzda verebilir."

"Hem umum zihayatın, ibham unvanı altında bir kanun-u taayyüne bağlı olan ecelleri, ölümleri bir ilm-i muhiti gösteriyor. Çünkü; her

taifenin, gerçi ferdlerin zahiren muayyen bir vakt-i eceli görünmüyor, fakat o taifenin iki had ortasında mahdud bir zamanda ecelleri muayyendir. O ecel hengâmmda, o şeyin arkasında vazifesini idâme edecek olan neticesinin, meyvesinin, çekirdeğinin muhafazası ve bir taze hayata inkılâb ettirmesi; yine o ilm-i muhiti gösteriyor."

"Hem bütün mevcudata şâmil, her bir mevcuda lâyük bir surette rahmetin taltifatı; bir rahmet-i vâsia içinde bir ilm-i muhiti gösteriyor. Çünkü, meselâ: Zîhayatm etfallerini sût ile iaşe eden ve zeminin suya muhtaç nebatatına yağmur ile yardım eden, elbette etfali tanır, ihtiyaçlarını bilir ve o nebatatı görür ve yağmurun onlara lüzumunu derkeder sonra gönderir... ve hâkezâ.. Bütün hikmetli, inâyetli rahmetinin hadsiz cilveleri, bir ilm-i muhiti gösteriyor."

"Hem bütün eşyanın san'atındaki ihtimamat ve san'atkârâne tasvirat ve mâhirane tezyinat, bir ilm-i muhîti gösteriyor. Çünkü, binler vaziyet-i muhtemele içinde, muntazam ve müzeyyen, san'atlı ve hikmetli bir vaziyeti intihab etmek, derin bir ilim ile olur. Bütün eşyadaki şu tarz-ı intihabat, bir ilm-i muhîti gösteriyor."

"Hem îcad ve ibda'-ı eşyada kemâl-i suhulet, bir ilm-i ekmele delâlet eder. Çünkü bir işte kolaylık ve bir vaziyette suhulet, derece-i ilim ve maharetle mütenasib-dir. Ne kadar ziyade bilse, o derece kolay yapar."

"İşte bu sırra binaen, her biri birer mûcize-î san'at olan mevcudata bakıyoruz ki; hayret-nümâ bir derecede suhuletle, kolaylıkla, külfetsiz, dağdağsız, kısa bir zamanda; fakat, mu'ciz-nüma bir surette icad edilir. Demek hadsiz bir ilim vardır ki, hadsiz suhuletle yapılır... ve hâkezâ... Mezkûr emareler gibi binler alâmet-i sâdika var ki, şu kâinatta tasarruf eden Zât'ın, muhit bir ilmi vardır. Ve her şeyi bütün şuûnatiyla bilir, sonra yapar."[9](#)

Elhasıl, Cenâb-ı Hakk'ın ilmi zatîdir, mutlak ve muhittir; mevcudattaki bütün hikmetlerin, maslahatların, plân ve programların mercii ve esasıdır. Mahlûkat ademden vücuda gelmek için O'nun ilmine muhtaçtır. O'nun zâtının misli, misâli, nazîri olmadığı gibi, ilminin de eşi, benzeri ve dengi yoktur. Bütün mahrukatin mebdei O'nun ilmine istinad eder. Meleklerin, cinlerin, insanların hâsılı bütün mevcudatın ilimleri, ilm-i ezeliye nisbeten güneşe karşı bir mum ışığı mesabesinde dahi olamaz. İnsanın, elindeki bir fener ile güneşe karşı koyması ne derece gülünç ise, kendi kafa feneri ile yâni, cüz'i fikir ve ilmi ile Cenâb-ı Hakk'ın ilm-i ezeliyesiyle mübarezeye kalkışması, O'na denk ve misil tevehhüm etmesi de bundan bin derece daha büyük bir dalâlet divaneliğidir.

"O, daima yaşayandır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur." (Mü'min,

Cenâb-ı Hak, Hayy'dır. Yâni, hayat sahibidir. O'nun hayatı, ezeli ve ebedîdir, zâtidir, fena ve zevalden münezzehtir. Şu kâinat yüzünde hummalı bir faaliyetle, kabile kabile gelip geçen hadsiz hayat sahipleri "**Hayy**" isminin tezahürleridir. O'nun kudsi mahiyeti mümkünatınmahiyetine benzemediği gibi, mukaddes hayatı da mümkünatın hayatına benzemez.

Arz ve semadaki bütün hayat tabakaları, insanlar, hayvanlar, melekler, cinler ve o Hayy-ı Kayyûm'un "**Hayy**" isminin birer cilvesidirler. Mahlûkatın hadis, arızî, zayıf hayatları, Vâcib-ül Vücut'un ezeli, ebedî hayatına nisbetle gayet zayıf bir gölge hükmündedir. O Hayy-ı Lâyemût'a nisbeten, b'ir çiçeği hayat-landırmakla bir baharı hayatlandırmak müsavidir. Bütün hayat sahipleri O'nun "**Hayy**" ismine istinad ederler. O'nunla kaim ve daimdirler. Mahrukâtına hayat bahşetmesi, sırf O'nun lütuf ve keremindedir.

"Mevcutat; vücudlarıyla, hayatlarıyla nasıl ki O Hayy-ı Lâyemût'un hayatına ve o hayatın Vücub-u Vücutuna delâlet ve şهادet ederler; öyle de; mevtleriyle, zevâleriyle o hayatın bekasına, sermediyetine delâlet eder ve şهادet ederler. Çünkü; mevcutat zevale gittikten sonra, arkalarında, yine kendileri gibi hayata mazhar olup yerlerine geldiklerinden gösteriyor ki; daimi bir zîhayat var ki, mütemadiyen cüve-i hayatı tazelandiriyor. Nasıl ki, güneşe karşı cereyan eden bir nehrin yüzünde kabarcıklar parlar gider. Gelenler aynı parlamayı gösterip, taife taife arkasında parlayıp sönüp gider. Bu sönmek, parlamak vaziyetiyle; yüksek daimî bir güneşin devamına delâlet ederler. Öyle de şu mevcutat-ı seyyaredeki hayat ve mevtin değişmeleri ve münavebeleri, bir Hayy-ı Bâkî'nin beka ve devamına şهادet ederler." [10](#)

Gelmiş ve gelecek, görülen ve görülmek sânından olan herşeyi birden müşahedesinde tuttuğu gibi; gizli aşikâr bütün sesleri de birden işitir. Ve umumun arzularına birden cevap verir. O'nun görme ve işitmesinde uzak-yakın, gizli-âşikâr farkı yoktur. Birşeyi görüp işitmesi başka şeyleri görmesine ve işitmesine mâni değildir. Herşey, her an O'nun huzur ve murakabesinde. O'nun görme ve işitmesi mahlûkatın görme ve işitmesine benzemez. Zira, mahlûkatın görmesi, işitmesi mümkündür, hadistir ve nakıstır. O Vâcib-ül Vücut'un ise sair sıfatları gibi, görme ve işitmesi de zâtidir, muhittir, ezeli ve ebedîdir. Sonsuz fezaları göz penceresinden hadsiz gözlere seyrettiren ve nihayetsiz sesleri nihayetsiz kulaklara işittiren O Zât-ı Zülcelâl'in o gözlerin gördüklerini de görmesi ve o kulakların işittiklerini de işitmesi, imanın zaruri-yatımdan olduğu gibi, akim da gereğidir.

Mahlûkatın nakıs ve mahdud olan görme ve işitmeleri ne kadar inkişaf ederse etsin, Cenâb-ı Hakk'ın mutlak ve muhit olan görme ve işitme sıfatlarının cüz'î bir tecellisi, zayıf bir gölgesi olmaktan ileri gidemezler. Bütün hayat sahipleri görmelerinde ve işitmelerinde O'na muhtaçtırlar.

"Muhakkak ki, Allah Semi'dir, Basîr'dir." (*Mücâdele, 58/1*)

Evet, Cenâb-ı Hak, Semî' ve Basîr'dir. Ezelden ebede,

"Göklerin ve yerin ve aralarındaki her şeyin hükümrânlığı Allah'ındır. O ne dilerse yaratır." (*Mâide, 5/17*)

Cenâb-ı Hak irâde sıfatı ile muttasıftır. Irâdesi ezeldir. Her bir mevcudun bütün hususiyetlerini, şeklini, miktarını, mahiyet ve hakikatini ve hangi zamanda vücud sahasına çıkacağını, ezeldir irâdesi ile tayin ve tesbit etmiştir.

O Zât-ı Zülcelâl, "Fa'âlün limâ yürîd"dir, irâde ettiğini yapar, herşey O'nun dilemesiyle vücuda gelir. Lâkin yaptığı her işte bir değil, belki binler hikmetler vardır. O Hakîm-i Ezelî abes iş yapmaz. O Fâil-i Muhtar mevcudatı -hâşâ- bir mecburiyet sâikasıyla değil, irâdesinin, ilminin, hikmetinin muktezasına göre yaratır. Hiçbir kuvvet ve kudret O'nun mutlak iradesini kayıtlayamaz. Diğer sıfatları gibi, irâde sıfatında da misli ve misâli yoktur, eşi ve dengi olamaz. Ezelde, halde, lâyezalde Zât-ı Akdes'in irâdesini hükümsüz kılacak hiçbir kuvvet tasavvur edilemez. O'nun irâdesini hükümsüz kılacak bir irâdenin mevcudiyetini vehmetmek, hurafelerin en bâtı, muhallerin en acibidir.

"Allah Musa'ya da hitab ile konuştu." (*Nisa, 4/164*)

Cenâb-ı Hak, kelâm sıfatı ile de muttasıftır. Başta Kur'an olarak bütün semavî kitaplar Hak Teâlâ'nın kelâm sıfatının en büyük delilleridir. Hem insanın cüz'î irâdesi, ilmi Cenâb-ı Allah'ın irâdesine, ilmine delâlet ettiği gibi, insanın konuşması da Hak Teâlâ'nın kelâm sıfatına delâlet eder. Evet, Allahü Teâlâ mütekellimdir. O'nun kelâmı, kudsî zâtına mahsus, şuûnat-ı zâtiyeden bir sândır, kadîmdir, ezeldir, ebedîdir.

Kelâm, Kur'ân-ı Kerîm'deki harflerin ve kelimelerin kendileri değil, onların delâlet ettikleri ve âyine oldukları ulvî ve mukaddes mânâlardır. Kelâm-ı İlâhî, sestem ve

harften müberrâ ve münezzehtir. İnsan diğer kudsî sıfatlar gibi, kelâm sıfatının da ancak varlığını bilir, lâkin mahiyetini bilemez. Cenâb-ı Hakk'ın işitmesi, görmesi... mahlûkatın işitmesine, görmesine benzemekten münezzehtir olduğu gibi, kelâm sıfatı da beşerin kelâmına benzemez. Bütün vahiyler ve ilhamlar Hak Teâlâ'nın bu sıfatının tecellileridirler.

Allahü Azîmüştân irâde sıfatından gelen şu kâinat kitabı ile varlığını ve birliğini, azametini ve kibri-yâsmı bildirdiği gibi; kelâm sıfatından gelen Kur'ân-ı Azîmüştân ile de Zât-ı Kudsî'sinin eşi ve dengi olmadığını ve olamayacağını, nazîri mümteni, misli muhal olduğunu... bütün şuur sahiplerine beyan etmiştir.

Buraya kadar ki açıklamalarımızda Cenâb-ı Hakk'ın kendisini bizlere tanıttığı âyetlerden bazılarını zikrettik. Şimdi ise Kur'ân-ı Kerîm'de esması ile kendisini nasıl tanıttığını beyan edelim:

Evet, Cenâb-ı Hak, müteaddid âyet-i kerîmelerde kendisini kullarına Esmâ-i Hüsnâ'sı ile tanıttırmaktadır. Tâ ki mü'minler O Zât-ı Zülcelâl'i bu isimlerle tanıyıp bilsinler ve O'nun dergâhına bu kudsî esma ile iltica etsinler, şeytanların desise ve vesveselerinden ve ehl-i dalâletin iğfal ve ifsadatından masun kalsınlar. Allahü Azîmüştân'ı **Azîz** ve **Celîl**; **Azîm** ve **Ganî**, mevcudatı ise zelîl ve âciz; hakir ve fakir tanısınlar, bilsinler...

Bu hakikata binaen, biz de Allahü Azîmüştân'm Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kudsî isimlerinden nümûne olarak bazılarını kısaca beyan edeceğiz.

Cenâb-ı Hak Evvel ve Âhir'dir. Yâni, varlığının bidayeti olmadığı gibi nihayeti de yoktur. "O'na Evvel demek, ikincisi var demek değil, sabıkı yok demektir.

O'na Âhir demek de sabıkı var demek değil, lâhiki¹¹ yok demektir".¹² Ezeliyette O'ndan evvel, ebediyette O'ndan ahir bir varlık düşünülemez, bir şerik teveh-hüm edilemez.

Evvel ismi Cenâb-ı Hakk'ın kıdemine, ezeliyetine baktığı gibi, Âhir ismi de bekasına, ebediyetine bakar. İnsan fikren ezele doğru ne kadar giderse gitsin O'nun mevcut olmadığı bir anı tasavvur edemeyeceği gibi, ebede doğru da ne kadar gitse O Zât-ı Kadîm'e bir nihayet tahayyül edemez.

Cenâb-ı Hak Zahir ve Bâtm'dir. Yâni varlığı herşeyden açık ve aşikârdır, kudsî mahiyeti ise meçhuldür.

Evet Allahü Teâlâ Zâhir'dir. Bu kâinat mevcudiyeti ile bir Mucid'i, nizamiyla bir Nâzım'ı, suretiyle bir Musavvir'i, mahlûkiyeti ile bir Halıkı..., zahir ve bahir bir şekilde gösterir. Cenâb-ı Hak **Bâtin**'dir. Yâni, O'nun zatının künhü bilinemez, kudsî mahiyeti meçhul ve mesturdur. İnsan, değil Cenâb-ı Hakk'ın hakikat-ı kudsiyesini, kendi akıl ve ruhunun ve sair birçok varlıkların dahi mahiyetini anlamaktan âcizdir. Hülâsa, Allahü Teâlâ isim, sıfat ve fiilleri ile Zahir, Zât'ının hakikati ile Bâtm'dir.

Cenâb-ı Hak, **Hâlık**'tır. Bütün mevcudat O'nun halk ve îcadı ile yokluktan varlık âlemine çıkmıştır. Herşeyi şekliyle, suretiyle ve mahiyeti ile, hâsılı bütün keyfiye tiyle takdir ve tayin edip, onları bu takdir üzere halk etmiştir. Model, şekil, kalıp, madde, hareket, müddet, mekân, zaman ve kanun yokken her şeyi ibda-i mahz ile yoktan yaratmıştır.

Mevcudatı yaratması lütuf ve keremini izhar etmek, ezeli irâdesini tahakkuk ettirmek, "*servetinin şaşaasını*", "*san'atının hârikalarını*" ve "*saltanatının haşmetini*" göstermek, azamet ve kibriyâsmı, nihayetsiz cemâl ve kemâlini sezdirmek ve sayısız nimet ve ihsanlarından onlara tattırmak ve faydalandırmak gibi azîm hikmetler içindir.

Kâinatı yaratmakla O'nun nihayetsiz kudretinden birşey noksan olmadığı gibi, sonsuz kemâlinde de bir ziyadeleşme olmamıştır. Mahlûkat kemiyeten ve keyfiyeten ne kadar çok ve ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, O Hâlık-ı Küllişey'in icadının birer cilvesi olmaktan öteye geçemezler.

Cenâb-ı Hak, **Kayyûm**'dur. Yâni, "*bizatihi kâimdir, dâimdir. Bakidir. Bütün eşya O'nunla kaimdir, devam eder... ve vücudda kalır, beka bulur. Eğer kâinattan bir dakikacık olsun, o nisbet-i kayyumiyet kesilse, kâinat mahvolur.*"[13](#)

Atom sistemlerinden galaksilere kadar herşeyin kıyamı, devamı ve bekası Kayyûm ismine istinad etmektedir. İnsan da Kayyûm isminin bir cilvesine maz-har olan ruh ile ayakta durmaktadır.

Allahü Azîmüştân bütün eşyayı sırr-ı kayyûmiyetle ayakta tutmakta, beka ve kıyam vermektedir. Sırr-ı Kayyûmiyet'e nisbeten az-çok, cüz-küll birdir. Atom sistemi ile güneş sistemi arasında fark yoktur.

Cenâb-ı Hak, "Aliyy-ül Azîm" dir.

Evet... Zât-ı Akdes "Aliyy"dir. Yâni, mutlak yücedir. O'nun ulviyetinin fevkinde bir derece tahayyül edilemez; maddi ve manevî, cismanî ve ruhanî bütün derecelerin fevkindedir. Hak Teâlâ'nın ulviyyeti izafetsizdir, başkalarına nisbetle ve mukayese ile değildir. Allahü Teâlâ'nın Zât-ı Alâ'sı mahlûkatın zâtına benzemediği gibi, ulviyeti de mahlûkatın ulviyetine benzemez. O'ndan daha üstün bir varlık düşünülmesi imkânsızdır. Allahü Azîmüştân kudrette, ilimde, irâdede ve diğer bütün kemâl sıfatlarda nihayetsiz ulvîdir. Ulûhiyetinin sânına yaraşmayan her türlü noksanıyetten münezzehtir.

Mahlukatın ister cismanî, ister aklî, ister hissi olsun bütün büyüklükleri hep O'nun ihsanıdır. Bütününü birden görür, bütününde birden tasarruf eder, hepsinin ihtiyacına birden cevap verir. Mevcudat ilelebed terakki ve teali etseler, onların büyüklük dereceleri, O'nun ulviyyet ve yüceliği ile nisbete giremez, hepsi yine O Zât-ı Alâ'nın emir ve hükmü altındadırlar.

Cenâb-ı Hak, **Azîm**'dir. Mutlak büyüktür. O'nun azameti nisbi ve izafî değildir. Varlıklar için düşünülebilen bütün büyüklükler nakıstır, mutlak değildir. Mahlûkat celâlî, cemâlî ve kemâlî sıfatlar itibariyle ancak birbirilerine nisbetle büyüktürler. Mutlak büyük olan Zât-ı Akdes'in azamet ve kibriyâsı, mahlukatmdaki bu tecellilerle kıyasa girmez. Mutlak azamet ezelde, halde, lâyezalde tekdir ve O'na mahsustur. Allahü Azîmüŝŝan kibriyâ ve azametinde, yücelik ve sermediyetinde emsalsizdir.

Bütün mahlûkatı hiç yoktan yaratıp, onlara vücud nimetini O verdiği gibi, o varlıklardaki iktidar, kudret, kabiliyet, saltanat, haşmet, cesaret, ilim gibi her türlü büyüklük mertebelerini de yine O bahsetmiştir.

Allahü Azîmüŝŝan **Kebîr**'dir. Kibriyâ sahibidir, eşsizdir, tek büyüktür.

Celîl'dir; celâlet ve ululuk sahibidir, ilim, kudret, hâkimiyet, izzet, azamet gibi celâl sıfatları ile mut-tasıftır.

Hakem'dir; "*Hakiki hâkim, gerçek karar verici O'dur. O'nun hükmünü bozacak, kararını temyiz edecek birisi yoktur.*"

Hakim'dir; nihayetsiz hikmet sahibidir. Bütün fiil ve icraatında, emirlerinde ve yasaklarında, hâsılı bütün tasarruflarında nice hayırlar, menfaatler, maslahatlar vardır. Zâtında ve sıfatlarında bütün mevcudattan müstağnidir.

Cebbâr'dır; dilediğini cebr ile yaptırmaya muktedirdir. Hiçbir mahlûk O'nun kudret elinden kurtulamaz.

Azîz'dir; mutlak surette kuvvet ve galebe sahibidir. Mağlûb edilmesi mümkün olmayan yegâne galibdir.

Kahhâr'dır: her vecihle üstün, daima galiptir.

"O odur ki, düşmanlarının belini kırar. Böylece, öldürmek ve zelil etmek suretiyle onları kahreder. Hatta hiçbir varlık yoktur ki O'nun kahrından ve kudretinin altında pusmuş, kudret pençesinde âciz kalmış olmasın!.."14

Elhâsıl, Hak Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını Kur'an-ı Kerîm'in beyan ettiği veçhile bilenler, O Zât-ı Akdes'i nihayetsiz cemâl ve kemâl sahibi olarak tanır. Ulûhiyetinin şanına münasib düşmeyen her türlü bâtil fikirlerden, hayallerden, vehimlerden tenzih ederler. İmanları taklidden, tahkike yükselir, mutlak kemâlin ancak ve ancak Allahü Teâlâ'nın zât ve sıfatlarına mahsus olduğunu bilir, bütün mahlûkata takılan izzet ve kemâllerin O'nun nihayetsiz kemâlinin cilveleri olduğunu iz'an ederler. Allahü Azîmüŝŝan'ın, "misilsiz... ve Vâcibü'l-Vücut. ve maddeden mücerred... ve mekândan münezze... ve tecezzisi ve inkısamı her cihetle muhal... ve tegayyür ve

tebeddülü mümteni... ve ihtiyaç ve aczi imkân haricinde bir Zât-ı Akdes" olduğunu bilirler. İnsî ve cinnî şeytanların ifsatlarına ve nefislerinin desiselerine kapılmaz, tereddüd ve şüphelere düşmezler.

Dipnotlar:

1 Sıfât-ı Zâtiye: vücut, kıdem, beka, muhalefetün lil-havâdis, kıyam bizatihi (kıyam binefsihi), vahdaniyettir. **Vücut:** Allahü Azîmüştân vücut sıfatı ile muttasıf bir mevcud-u hakikidir. Kıdem: Allahü Teâlâ'nın varlığının evveli olmaması, ezeli olmasıdır.

Kıdem, Hak Teâlâ'nın zâtının muktezasıdır. Bunun zıddı olan hudus (sonradan olma), Allahü Teâlâ hakkında muhaldir. **Beka:** Allahü Azîmüştân'ın varlığının sonu olmaması, yani ebedî olmasıdır. Beka ve ebediyet, O'na vâcibtir. Bunun zıddı olan zeval ve fena, Cenâb-ı Hak için muhaldir. **Muhalefetün lil-havâdis:** Vâcib ve Ganiy-yi Mutlak olan Allahü Azîmüştân mümkinat ve mahlûkata hiçbir cihetle benzemez.

Mümkinatın vasıflarından münezzehtir. **Kıyam bizatihi (Kıyam binefsihi):** Allahü Teâlâ'nın bizzat kaim olması, yani ikamet edecek bir mekâna, hulul edecek bir mahalle, kendisini tahsis edecek bir muhassise, yahut kendisini icad edecek bir mucide muhtaç olmamasıdır. **Vahdaniyyet:** Cenâb-ı Hakk'ın bir olması, ulûhiyet ve O'nun hâssalarında şerikî ve naziri olmamasıdır. **Sıfat-ı Sübutiye;** hayat, ilim, irade, kudret, semî, basar, kelâm, tekvindir.

2 Esmâ-i Hüsnâ: Allahü Teâlâ'nın isimleridir. Cenâb-ı Hakk'ın hadisile sabit olan meşhur isimleri 99'dur.

3 Elmalılı Hamdi Yazır H.D.K.D., Cilt 9, s. 6321.

4 Elmalılı Hamdi Yazır a.g.e., s. 6333.

5 Said Nursî, Lem'alar, s. 322.

6 Hiçbir mahlûkun hiçbir sıfatı zatî değildir. Hepsi Cenâb-ı Hakk'ın ihsanı, hediyesidir. Zatî sıfat ancak Allah'a mahsustur. Hakikatin anlaşılmasına yardım olması bakımından güneşin ziyası ve altının parlaklığı bir derece zatî farzedilmiştir.

7 Said Nursî, Mektubat, s. 229.

8 a.g.e., s. 269.

9 a.g.e., s. 223.

10 a.g.e., s. 221, 222.

11 Lahik: Yetişen, ulaşan.

[12](#) Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, s. 6304.

[13](#) Said Nursî, *Lem'alar*, s. 322.

[14](#) imam-ı Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, s. 130.